

Kotiseutuneuvos Seppo Kononen Isokoskella Suomen luonnon päivänä 28.8.2021

Hyvät koskenkaupunkilaiset, kiurukkaat ja ystävät

minulla on ilo ja kunnia tuurata tässä tilaisuudessa kotiseutuneuvos Lauri Vinbergiä, jolle tämänkaltainen puheenpito olisi normaalioloissa automaattisesti kuulunut. Minulla on kyllä tuntuvasti isompi kengännumero kuin Lassilla, mutta kuvaannollisessa katsannossa hänellä on kuitenkin niin paljon isommat saappaat, ettei minulla ole hyppäämistä niihin. Itsepähän kutsuite...

Kiuruveden toisella laidalla Luupuvedellä kasvaneena minulla on myös luontojaan kovin huono tuntuma tähän kulmakuntaan. Täällä ei ollut sukua, jonka luona olisi käyty kylässä – ja jos olisi ollutkin, ei olisi ollut kyytiä. Autot olivat vielä ylellisyyttä 1960-luvulla. Paljon menetin, kun tämä puoli pitäjää jäi käymättä. Kun Juho Pöksyläisen Kiuruveden historia taannoin Tuulikki ja Matti Kärkkäisen yhteistyön tuloksena julkaistiin, siinä Rapakkojoen Läävän isäntä hyvin ylistävin sanoin kuvaili Sulkavanjärveä: ”Luontonsa puolesta on Sulkavan kylä oikeata savolaista aluetta, jossa moreeniselänteet, lehtoiset mäet ja kivikkokunnaat vaihtelevat kaitaisten korpinoitkojen ja suosilmäkkeiden kanssa. Lukuisat pienet lammet ja järvet ovat seutukunnan kaunistuksena ja saarekas, monisokkeloinen Sulkavanjärvi on kaunein Kiuruveden järvistä, jossa monet kymmenet saaret ja niemet hajoittavat järven moniin selkiin, salmiin ja sokkeloihin”.

Kovasti Pöksyläinen kiittelee myös salmijärveläisiä, miten heillä on mukavat elinolot – ise asiassa paremmat kuin muualla Kiuruvedellä. ”Kaskiviljelyksen aikana oli kylän alueella runsaasti hyviä halmemaita, jossa saatiin viljaa ja karjalla oli nuorilla ahoilla erinomaisen hyvät laitumet kesällä. Vielä suuremmasta merkityksestä nuo mäkiiset rinnemaisemat ovat nykyisille omistajilleen, jotka erinomaisen joutuisaan hyötyvistä metsistään saavat loppumattomia tuloja ilman mitään uhrauksia ja vaivannäköä”. Todellinen laiskan paratiisi siis.

Noista Juho Pöksyläisen sanoista on jo yhdeksän vuosikymmentä. Kun tänään olemme Sulkavanjärven Koiton järjestämässä karhunpeijaisissa, niin pitkästä jatkumosta on tässäkin kyse. Helmikuussa 1912 perustettu voimistelu- ja urheiluseura täyttää siis puolen vuoden kuluttua 110 vuotta ja on – kuten nähdään – vielä hyvinkin virkeässä kunnossa. Huonommin kävi samoihin aikoihin neitsytmatkalleen lähteneelle Titanicille, se upposi.

Jalka nousee kepeästi vajaan kahden tunnin päästä alkavalla Isokosken hölkällä.

Mutta ennen sitä meidän pitäisi päästää karhu vapaaksi ja antaa sille nimi, ja jos mikä niin karhupatsas kuvaa erinomaisesti sitä henkeä, jolla niin Sulkavanjärven Koittoa on ylläpidetty tai Isokosken elinvoimaa on ylläpidetty. Se henki on vahva yhteenkuuluvuuden ja yhteistyön henki: ilman niitä ole karhuja kaadettu, kilpailuja järjestetty tai sahoja pyöritetty.

Asutushistoriasta johtuen savolaiset olivat muihin suomalaisiin verrattuna alkuaan yksineläjiä. Asutuksen laajentuessa täällä maakunnassa uusi perhekunta haki aina itselleen sopivan uuden mäen, rakensi sinne pirttinsä ja kaskesi sen kupeille ruis- ja ohrahalmeensa. Läntisestä Suomesta poiketen tänne ei syntynyt näin ollen tiiviitä keskuskyliä, joissa ihmisten oli pakko tulla toimeen keskenään. Savossa pidettiin etäisyyttä, ja jos joku pyrki liian lähelle, otettiin kirves esiin.

Mutta oli yksi asia, joka Savossakaan ei onnistunut ilman yhteistyötä ja yksituumaisuutta. Se karhunmetsästys, ja minulla on vahva usko, että juuri tuo yhteinen jahti ja sitä seuranneet peijaiset ovat Savossa perusta kaikelle muullekin yhteistyölle, joka maakunnassa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella virisi. Jos onnistuttiin kaatamaan yhdessä karhu, metsän kuningas, niin miksei onnistuttaisi yhdessä perustamaan myös maamiesseuroja, pienviljelijäyhdistyksiä, kyläkassoja, urheiluseuroja ja ties mitä ja tekemään näin Suomesta ”yhdistysten luvattu maa”.

Säilyneistä kansanrunoista ja -kertomuksista tiedetään varsin tarkkaan karhujahdin kulku alusta loppuun. Varhaisimmat kuvaukset Kiuruvedeltä ovat vuodelta 1819, jolloin nuoret innokkaat suomalaisuusmiehet Arwid Ivar Arwidsson ja Erik Anders Chrons kiersivät täällä keräämässä vanhaa perinnettä. Ruotsalaisista sukujuuristaan huolimatta Arwidssonin sanotaan puhuneen luontevasti savoa ja tulleen näin mainiosti toimeen tapaamiensa kiurukkaitten kanssa.

Samalla matkallahan Arwidsson pääsi Iisalmen pappilassa puheisiin itsensä Venäjän keisarin Aleksanteri I:n kanssa, kun tämä pysähtyi toviksi rovasti Pekka Collanille ja pääsi tutustumaan yläsavolaisiin. ”Ruotsalaisia emme ole, venäläisiksi emme tule, olkaamme siis suomalaisia”. Näistä sanoistahan Arwidsson muistetaan, ja tuttavuus keisarin kanssa ei auttanut siihen, että hänet karkotettiin mielipiteittensä vuoksi pari vuotta Kiuruvedellä käynnin jälkeen Ruotsiin.

Vanha kansa kunnioitti karhua niin, ettei sitä edes karhuksi tohdittu sanoa. Käytettiin kiertoilmauksia kuten mesikämmen, otso, kontio, kouvo, korven kuningas, rikka, hunajainen, metsän kultainen omena ja vastaavia, ettei tuo mahtava eläin suuttuisi. Näitä peitenimiä on ollut kymmenittäin.

Karhujahtiin lähdettiin joukolla, koko kylän voimin. ”Miehissä metsään mennään, mennään”, kuten Marjatta Pokela joskus lauloi. Ja metsään mentäessä loitsuttiin. Antti

Vartiaiselta Arwidsson ja Erik Anders Chrons tallensivat 15. elokuuva 1819 karhun synnystä pitkän loitsun, jossa karhua varoitettiin tekemästä pahojaan metsästäjille:

”Ohtoseni, lintuseni,
Mesikämmen, kaunoseni,
Kätke kynnet karvois,
Hampaat ikenihiis
Kuin talkkuna mykyyn
Ennen hammas taittukoon
kuin on karva katkennunna.
Pane panta pihlajainen,
Toinen raudasta rakenna
Eli vaskesta valeta
Ympäri nenän nykerän.”

Kun karhu oli sitten saatu miehissä kaadetuksi, se kannettiin suuren riemun korennossa pois metsästä – kai lähimpään taloon – loitsujen kera. Samaiselta Antti Vartiaiselta Arwidsson ja Chrons saivat pitkän loitsun tästäkin vaiheesta. Pihaan tullessa, ulko-oven edessä laulettiin:

”Jok' on lattiat lajastut,
Joko penkit pyyhittynä.
Kamanat korotettuna
Pöydät kullin (nurin) keännältynä
Hyvän tullessa tupaan,
Astuissa aika miehen”.

Ja sisältä vastattiin kaikuna, että ”jo on sillat siivottuna, jo on penkit pyyhittynä...”

Tapoihin kuului, ettei kukaan metsästäjistä ottanut vastuuta saati kunniaa karhun kaatamisesta, vaan karhun katsottiin itsensä aiheuttaneen kuolemansa. Lisälimesta Antti Huttuselta on tallettu tällainen anteeksipyytö:

”En minä sinua pannut,
Eikä toinen kumppalini.
Ite hairahut havulta,
Ite vierit vempelleeltä,
koavuit koivun konkelolta,
Rikki marjasen mahasi,
Puhki kukkasen kupusi”.

Ennen peijaisasteriaa karhulta irrotettiin pääkallo, keitettiin se ja irroteltiin lihat luista. Joukolla käytiin sitten ripustamassa kallo läheisen suuren puun oksaan itäpuolen oksiin, silmän reiästä riippumaan.

Antti Huttusella oli laulu siihenkin:

"Istupa itähän rinnoin
Kalten koarna pohjosehen,
Siellä sun tuuli tuuvittaapi,
Ilman-henki heiluttaapi,
Joka ohdon ottaneepi,
Kullan pois kulettaneepi,
Väännä päätä väärälleen
Nokka syrjähän syseä!"

Miksi puhun tänään Isokoskella karhujahdista ja peijaisista? Siksi, että nyt maaseudulla on taas yhteisen jahdin aika - sillä ilman sitä ei ole luvassa peijaisiakaan. Vähentyneet voimat on koottava yhteen ja "luotava uudesta maa".

Eripura ei auta. Sammumassa oleva hiillos saadaan vielä komeaan liekkiin, kun kaikki puhaltavat yhdessä yhteen hiileen. Tämä koskee niin kunnallispolitiikkaa kuin kylienkin yhdistystoimintaa.

Lie meidänkin aika päästä itse asiaan ja paljastaa tämä Jorma Väätäisen veistämä Isokosken karhu, Koiton Voitto.